

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: зб. наук. праць. – Випуск 43 / Редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – С. 209-214.

УДК 378.064:371.311.

Забезпечення індивідуальної педагогічної підтримки майбутнього вчителя в процесі педагогічної практики

*Добіжжа Н.В., здобувач кафедри педагогіки
ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського*

Анотація. У статті розглядається роль організації індивідуальної педагогічної підтримки майбутнього вчителя в процесі усіх видів практик, які передбачені ВНЗ. Досліджені способи організації педагогічної практики крізь призму орієнтації на особистість студента, його потреби та побажання. Педагогічна підтримка студентів полягає, в першу чергу, в полегшенні адаптації до умов реального навчально-виховного процесу в школі, подоланні психологічних бар'єрів, які виникають у студента в організації взаємодії із учнями, плануванні та організації педагогічного спілкування на уроці іноземної мови в процесі педагогічної практики.

Ключові слова: індивідуальна педагогічна підтримка, особистісно-зорієнтоване навчання, педагогічна практика, професійне становлення, особистісний потенціал.

Annotation: This article examines the role of individual educational support of future teachers during all kinds of practice, provided by the university. The author investigates the ways of teaching practice organization through the prism of orientation on the individual student's needs and wishes.

We define the educational support of students as a competent teachers and educators help aimed at forming of a deep inner motivation for the formation of individual style of pedagogical communication, facilitating of adaptation to real educational process at school, overcoming psychological barriers that arise in the organization of students' interaction with pupils, planning and organization of communication at foreign language lesson in the period of the teaching practice.

Each stage of pedagogical practice involves various means and methods, various activities through which the psychological and pedagogical support for students is provided. The educational support of students is based on the following principles of teaching practice as its dynamism, continuity, consistency, etc.

Keywords: individual teacher support, student-oriented teaching, teaching practice, professional development, personal potential.

Актуальність дослідження. У процесі професійної підготовки майбутнього вчителя важливу роль відіграє педагогічна практика. Адже на цьому етапі навчання виробляються необхідні уміння, навички, способи організації спілкування, підвищується мотивація, накопичується досвід практичної діяльності тощо. Згідно проведеного нами опитування 71,2 % старшокурсників почали ідентифікувати себе з соціальною роллю "вчитель" саме під час проходження педагогічної практики, хоча на 2-му, 3-му курсах таких студентів було лише 23, 6%.

Саме тому питання організації педагогічної практики, в центрі якої постає особистість студента, є надзвичайно важливою для нашого дослідження. Якщо зміст та організація педагогічної практики матиме загальний характер, не будуть особистісно-зорієнтованими, то стихійне та інтуїтивне формування у студентів умінь і навичок, професійних якостей не завжди буде успішним.

Аналіз досліджень і публікацій. Такі вітчизняні педагоги як Н.В. Казакова, Л.О. Кацова, Н.Б. Хамська, Л.О. Хомич висвітлюють проблему подолання стереотипних підходів до проведення педагогічної практики та акцентують увагу на творчому розвитку та саморозвитку майбутнього вчителя. Проблематику ефективної організації педагогічної практики за кордоном досліджують такі сучасні науковці як Р. Гауер, Д. Філліпс, С. Уолтерс, Д. Перкінс Пейдж, Е. Ройбер, М. Рюе та ін. Ключовою є думка науковців про необхідність варіативності педагогічної практики, коли студент має можливість сам обирати форму навчальної взаємодії з учнями, тобто вербальні, образотворчі, символічні і кінетичні засоби у відповідності з власними потребами і можливостями [1].

Питання індивідуалізації та гуманізації педагогічної практики висвітлюють німецькі вчені А. Хельмке, Н. Хайне, А. Хозенфільд, Ф. Ліповські, Ф. Шрадер. Науковий інтерес для нас представляють розробки авторів щодо організації курсів, на яких практикуються методи спостереження за власною діяльністю, "навчання в команді, застосування "контент-методів" [2]. Проте проблема забезпечення індивідуальної підтримки майбутнього вчителя в процесі педагогічної практики є малодослідженою в Україні на сьогоднішній день.

Виклад основного матеріалу. На момент початку педагогічної практики студент вже має певні теоретичні знання, мотивацію професійної діяльності, установки, цілепокладання, зміни професійної «Я-концепції» тощо. На даному етапі перед нами постає важливе завдання – досягнення відповідності між наявним (реальним) рівнем сформованості професійних умінь та навичок, стилю спілкування та діяльності та ідеальним (бажаним).

Саме на даному етапі дуже важливо підтримувати, направляти майбутнього вчителя та вчасно корегувати його помилки.

При цьому на ефективність формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя суттєво впливають здатність до адекватної самооцінки, відповідність індивідуально-типологічних особливостей вимогам до педагогічного спілкування у сучасній школі, активність самої особистості у формуванні даного феномену, аналіз та оцінка студентом можливостей особистісного потенціалу, здатність та готовність особистості до саморозвитку та самовдосконалення на кожному етапі формування індивідуального стилю педагогічного спілкування. Саме на цьому етапі відмінності особистісного потенціалу, талантів, типу темпераменту та рис характеру студентів стають особливо помітними, оскільки майбутній вчитель сам стає суб'єктом комунікативної взаємодії.

Аналіз досвіду зарубіжної вищої школи показує, що в різних країнах зустрічаються різні моделі участі компетентних спеціалістів у системі підтримки студентів:

- тьютор , куратор (індивідуальний, груповий);
- психолог, радник, консультант з професійних утруднень;
- соціальний працівник;
- координатор з науково-дослідницької діяльності;
- радник, консультант з педагогічної практики;
- керівник педагогічної практики.

Необхідно забезпечити психолого-педагогічну, соціально-педагогічну та методичну підтримку студентів на протязі всього періоду навчання, проте в процесі педагогічної практики ця допомога повинна набувати індивідуального характеру, орієнтуватися на перспективу розвитку та самовдосконалення майбутнього вчителя, забезпечення індивідуального розвитку та адекватної самооцінки студентом свої можливостей.

Основним завданням педагогічної практики у рамках нашого дослідження є адекватна оцінка наявного (реального) рівня сформованості індивідуального стилю педагогічного спілкування та сприяння його формуванню до оптимального рівня і подальшого вдосконалення до найвищого (ідеального) рівня. Для реалізації зазначених завдань важливим є не лише готовність та бажання студента до формування індивідуального стилю педагогічного спілкування, а й усвідомлення основних факторів, які перешкоджають ефективності цього процесу (незнання власних індивідуальних особливостей, страх перед педагогічною практикою, відсутність мотивації та настанов на самовиховання в сфері цього

спілкування, несформовані педагогічні погляди і соціально-ціннісні орієнтації, низький рівень суб'єктивного контролю тощо.

Саме тому так важливо забезпечити умову, за якої студент відчуватиме педагогічну підтримку та постійне спонукання до саморозвитку та самовдосконалення, при цьому адекватно оцінюючи власні помилки та успіхи.

Як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури проблема педагогічної підтримки студентів під час педагогічної практики є малодослідженою. Проте, за даними нашого дослідження, значна частина студентів потребує педагогічної підтримки в процесі формування індивідуального стилю педагогічного спілкування. Особливо це стосується студентів, які мають низький рівень сформованості даного феномену, нерозвинені професійні мотиви його формування, занижену самооцінку, відчувають психологічні та інші утруднення в організації взаємодії з учнями, не усвідомлюють особливості стилю спілкування вчителя саме іноземної мови.

Педагогічну підтримку студентів ми визначаємо як допомогу компетентних педагогів та методистів, спрямовану на формування глибокої внутрішньої мотивації на формування індивідуального стилю педагогічного спілкування, полегшення адаптації до умов реального навчально-виховного процесу в школі, подолання психологічних бар'єрів, які виникають у студента в організації взаємодії із учнями, планування та організацію педагогічного спілкування на уроці іноземної мови в процесі педагогічної практики. Усе це сприятиме чіткому усвідомленню студентом власних індивідуально-типологічних особливостей, наявних переваг та недоліків індивідуального стилю спілкування, необхідності самовдосконалення в комунікативній сфері, специфіки педагогічного спілкування вчителя іноземної мови, а отже більш ефективному процесу формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови.

Реалізація умови педагогічної підтримки здійснюється в процесі організації педагогічної практики відповідно до наступних принципів:

- принцип фасилітації (забезпечення групи професійної підтримки – методистів, т'юторів, педагогів, психологів) [3]
- принцип діалогічності взаємодій (взаємодія всіх учасників носить характер діалогу, в якому кожен учасник має рівні можливості висловитися і кожен може бути почутий) [3];

- принцип зворотного зв'язку (проведення регулярної діагностики і самодіагностики рівня сформованості індивідуального стилю педагогічного спілкування, результати оперативно враховуються у подальшій діяльності)
- принцип рефлексивності (проведення студентом та групи підтримки аналізу і корекції власного спілкування на уроці, способів мислення і взаємодії з колективом);
- принцип доброзичливості (опора на індивідуальність, унікальність і особливість особистості студента);
- принцип самовизначення (усвідомлення студентом себе як унікальної особистості, усвідомлення ним своїх можливостей в досягненні ситуації успіху в справі, дії або діяльності);
- принцип особистісно-орієнтованого навчання (забезпечення права на свободу вибору ціннісної позиції, на можливість його дійового здійснення за наявності установки на подолання дисгармонії в спілкуванні) [4; 39];
- принцип гуманістичної психології: самоцінності особистості, глибокої поваги та емпатії до неї, врахування її індивідуальності тощо [4; 5].
- принцип зворотного зв'язку теоретичного навчання і практики, який передбачає, з одного боку, осмислення і застосування теоретичних знань з педагогіки, методики викладання іноземних мов, психології у практичній діяльності, а з іншого боку, закріплення емпіричних знань, які були отримані під час практики, у процесі подальшого вивчення теоретичних дисциплін [5];
- послідовність – поетапне засвоєння всіх структурних компонентів індивідуального стилю педагогічного спілкування, почергове оволодіння всіма вміннями та функціями педагогічного спілкування;
- наступність – взаємозв'язок усіх видів практики, коли освоєння нового здійснюється на основі досвіду набутого студентами на попередніх етапах практичної підготовки;
- динамічність – поступове ускладнення завдань різних видів практики, розширення спектра завдань з формування індивідуального стилю педагогічного спілкування.

У наданні педагогічної підтримки студентам-практикантам нами виділено такі етапи:

1. Ознайомчий – ознайомлення студентів з основними теоретичними характеристиками індивідуального стилю педагогічного спілкування та обґрунтування важливості формування даного феномену.

2. Діагностико-прогностичний – діагностика рівня сформованості індивідуального стилю педагогічного спілкування за когнітивним, мотиваційним, діяльнісним та емоційно-вольовим критеріями та визначення

приоритетних напрямків формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови.

3. Проблемно-пошуковий – спільний пошук педагога (вчителя, методиста) та студента причин і шляхів вирішення проблем формування індивідуального стилю педагогічного спілкування.

4. Діяльнісний – формування індивідуального стилю педагогічного спілкування безпосередньо у практичній діяльності студента під керівництвом та за підтримки керівників та консультантів з практики.

5. Рефлексивно-корегуючий – спільно зі студентом обговорюються попередні етапи діяльності, з'ясовується, наскільки ефективно здійснюється формування індивідуального стилю педагогічного спілкування.

Кожен етап педагогічної практики передбачає розробку різноманітних засобів та методів, організація різних видів діяльності, за допомогою яких здійснюється психолого-педагогічна підтримка студентів з метою формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови.

Розглянемо детальніше як реалізується принцип педагогічної підтримки в процесі різних видів практик.

В процесі **інструктивно-методичної практики** передбачено такі види діяльності зі студентами-практикантами:

1. проведення опитування студентів щодо розуміння ними сутності індивідуального стилю педагогічного спілкування з подальшим аналізом та роз'ясненням основних помилкових суджень щодо даного феномену;
2. проведення настановної роботи щодо формування позитивної установки студентів на педагогічне спілкування з дітьми. З цією метою доцільним є проведення тестової методики Реана «Мотивація успіху чи страх невдачі», анкетування для виявлення ставлення майбутнього вчителя до формування індивідуального стилю педагогічного спілкування, здійснення роботи з установками;
3. проведення педагогічної гри, яка передбачає формулювання завдання, опис педагогічних умов, характеристики учасників спілкування в процесі організації дозвілля дітей.
4. Проведення настановної роботи та розробка пам'яток, які б містили інформацію з приводу використання студентом у процесі виховної роботи з учнями арсеналу засобів іноземної мови: казок, прислів'їв, приказок – як етичного регулятора поведінки; загадок – як засіб розумового виховання; танців, пісень – як засіб розвитку естетичних відчуттів; національних ігор – як засіб розвитку фізичних якостей), а також розробка сценаріїв святкових заходів на основі фольклорних матеріалів присвячених іноземній мові. З цією

метою розробити пам'ятки для студентів "Іноземна мова – ефективний засіб взаємодії з дітьми".

Наприклад, в процесі **позашкільної практики** передбачено такі види діяльності зі студентами-практикантами:

1. ознайомлення студентів із сутністю індивідуального стилю педагогічного спілкування, проведення анкетування на розуміння учнями даного феномену;
2. проведення роз'яснювальної роботи щодо необхідності формування індивідуального стилю педагогічного спілкування;
3. аналіз педагогічних ситуацій з комунікативної точки зору;
4. здійснення студентом самоаналізу можливих труднощів налагодження комунікативної взаємодії з дітьми та можливість консультації з керівниками практики з даного питання;
5. надання допомоги студенту у складанні ним індивідуального плану формування свого стилю педагогічного спілкування.

В процесі **пропедевтичної практики ОКР «бакалавр»** передбачено такі види діяльності зі студентами-практикантами:

1. Проведення зі студентами настановної роботи щодо понятійного апарату індивідуального стилю педагогічного спілкування. З цією метою розробити пам'ятку для студента, яка б містила поняття індивідуального стилю педагогічного спілкування, зміст, критерії сформованості, поради з приводу підвищення ефективності формування індивідуального стилю педагогічного спілкування. Разом зі студентами проаналізувати урок іноземної мови з точки зору прояву вчителем індивідуального стилю спілкування.
2. Проведення зі студентами консультації щодо прояву індивідуального стилю педагогічного спілкування під час мікрОВикладання, тренінгових вправ, різних видів технік, які забезпечують зворотній зв'язок на етапі обговорення: рольовий зворотній зв'язок (опис студентами своїх відчуттів та емоцій в процесі програвання певної ролі), прийом «шерінг» (обговорення спогадів про власний життєвий досвід, пов'язаний з подібною ситуацією чи проблемою), прийоми «двійник» та дзеркало», завдяки яким студенти мають змогу спостерігати за собою зі сторони.
3. Проведення зі студентами різноманітних тестових методик на виявлення майбутнім вчителем своїх індивідуально-типологічних особливостей, професійно значущих та особистісних рис, діагностик сформованості індивідуального стилю педагогічного спілкування, на основі яких здійснюється вибір індивідуальних способів комунікативної взаємодії. На основі результатів зазначених методичних діагностик надання студенту рекомендацій з приводу подальшої організації власного педагогічного спілкування.

4. Проведення тренінгу зі студентами, який спрямований на розвиток організаційних умінь, аналітичних здібностей, культури мовлення, емпатичного слухання, позитивної Я-концепції тощо. Завдання та різноманітні методики передбачають здійснення студентом самооцінки власної вербальної та невербальної комунікації, іміджу, конфліктності, виявлення бар'єрів у спілкуванні.

В процесі *пропедевтичної практики ОКР «спеціаліст»* передбачено такі види діяльності зі студентами-практикантами:

1. ведення спостереження за уроками студентів-практикантів та проведення загального й поглибленого аналізу цих уроків за відповідною схемою та подальший обмін досвідом з усіма учасниками на спеціально розробленому сайті чи у групі "Педагогічна практика: проблеми та рішення";
2. повторна діагностика сформованості індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови за розробленими критеріями, ознайомлення студентів із результатами діагностики та консультування з приводу подальшого вдосконалення рівня сформованості індивідуального стилю педагогічного спілкування.

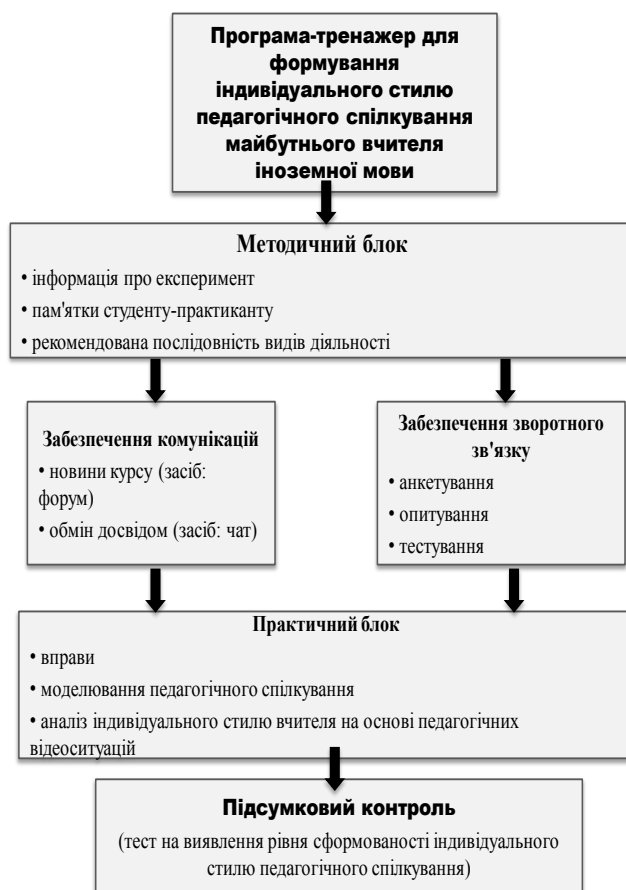
Для забезпечення максимальної психолого-педагогічної підтримки майбутнього вчителя іноземної мови нами був розроблений курс для студентів-практикантів, створений за допомогою програм Exel та Moodle (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, яке може використовуватися як платформа для електронного, в тому числі дистанційного навчання. Розроблена нами програма-тренажер з формування індивідуального стилю педагогічного спілкування реалізує філософію «педагогіки соціального конструктивізму» та орієнтована насамперед на організацію взаємодії між викладачем та студентами [6]. В основі нашої розробки лежить ідея конструктивістської педагогіки, яка прагне створити для студентів розвиваюче середовище, що забезпечує можливості пошуку власного Я, навчити способам конструювання знань, виходячи з індивідуальності і неповторного досвіду кожної особистості [7].

Основними перевагами подібного курсу є:

- можливість постійної взаємодії студентів між собою та з керівником практики чи адміністратором курсу. Для цього можуть використовуватися такі елементи як форуми, чати;
- передача знань в електронному вигляді за допомогою файлів, архівів, веб-сторінок, пам'яток;
- перевірка знань і процесу формування індивідуального стилю педагогічного спілкування за допомогою тестів і завдань. Результати роботи студенти можуть відправляти в текстовому вигляді або у вигляді файлів;

- обговорення проблемних питань, ситуацій, обмін досвідом за допомогою вбудованих механізмів wiki, семінарів, форумів.

Схема програми-тренажеру для формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови

Ми можемо зробити висновок, що система професійної підготовки майбутніх педагогів повинна бути зорієнтована на особистість студента. Однією із можливостей досягнення поставленої мети є наявність цілеспрямовано здійснюваної підтримки процесів професійного становлення і розвитку студентів педагогічного вузу під час педагогічної практики.

Література:

1. Reuber, Edgar. Strategien (nicht nur) für Berufsanfänger / Edgar Reuber. – Vestermann Verlag. – 2011. – S. 188.
2. Perspektiven der Lehrerbildung in Deutschland. Abschlussbericht der von der Kultusministerkonferenz eingesetzten Kommission / Hrsg. von E.Terhart. Weinheim und Basel.– 2004.– S.192.

3. Гринкруг Л.С. Человеческий потенциал вуза: потребности и развитие. / Л. С. Гринкруг, Б. Е. Фишман. – Изд-во: Академия естествознания. – 2012. – С. 177-224.
4. Бех І.Д. Виховання особистості: особистісно орієнтований підхід. / Іван Дмитрович Бех // Книга перша. – Київ, "Либідь". – 2003. – С. 277
5. Казакова Н.В. Переддипломна педагогічна практика в школі: Метод. реком. / Н.В. Казакова. – Хмельницький: Вид-во ХГПІ. – 2004. – С. 38.
6. Цитата [Електроний ресурс]: Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії: Версія 60967225, збережена в 06:44, UTC 27 жовтня 2014 / Автори Вікіпедії // Вікіпедія, вільна енциклопедія. — Електрон. дан. – Сан-Франциско: Фонд Вікімедіа, 2014. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Moodle>
7. Цоколов С. Конструктивизм, конструкционизм, социальное конструирование реальности / С. Цоколов. Дискурс радикального конструктивизма. – Мюнхен. – 2000. – Електроний ресурс: <https://narrlibrus.wordpress.com/2009/10/24/constructivism/#more-637>.